

*Siniša TATALOVIĆ**IZVIRNI
ZNAŠTVENI
ČLANEK**IZHODIŠČA NACIONALNE VARNOSTI
REPUBLIKE HRVAŠKE**

Povzetek: *Danes koncept varnosti pogosto vključuje celoten niz različnih vidikov človekovega obstoja in aktivnosti v družbi in naravi. Zavestni napori vzpostavitve varnosti predstavljajo civilizacijsko in kulturno kategorijo, ki vključuje vse vidike sodobne varnosti, kot so ekonomski, socialni, kulturni, politični, zakonodajni, ekološki in obrambni, torej vse tiste oblike družbenega življenja, ki jih poznamo pod imenom družbene vrednote. Učinkovit sodobni nacionalno-varnostni sistem danes ni le kazalec sposobnosti države pri zaščiti njenih osnovnih družbenih vrednot pred zunanjimi in notranjimi nevarnostmi, sem sodi tudi ohranitev miru in svobode, temveč tudi sposobnosti zagotoviti ekonomski, politični, znanstveni, tehnološki in splošni družbeni razvoj, kot tudi socialno, kulturno in ekološko blaginjo ljudi. Z analizo nacionalno-varnostnega sistema Hrvaške v omenjenem kontekstu lahko opazimo ne samo nedokončanje tranzicijskega procesa v demokracijo, temveč tudi njegov neustrezen začetek. Na številnih področjih institucije in odnosi, ki bi lahko zagotovili razvoj Hrvaške niso bili ustvarjeni.*

Gljučni pojmi: *nacionalna varnost, nacionalni interes, sistem nacionalne varnosti, grožnje nacionalnim interesom, Hrvaška*

467**Uvod**

Če danes primerjamo koncept varnosti s tistim iz obdobja hladne vojne, lahko opazimo veliko širši pomen pojma varnosti. Sodobna varnost ne poudarja le vojaške varnosti (ki je prevladovala v času hladne vojne), temveč celoten niz različnih vidikov človeškega obstoja in aktivnosti. V Evropi se je primarni cilj varnostnih aktivnosti spremenil: namesto vojaške grožnje z Vzhoda in soočenjem blokov v hladni vojni, je za večino evropskih držav danes vzrok potencialnih in realnih groženj t.i. problem "mehke varnosti" (soft security). Drugo pomembno dejstvo pa je, da je evropska varnost še vedno osnovana na nacionalni varnosti posameznih držav.¹ Vendar so na tem področju nastale pomembne spremembe, ki se navezujejo na klasično pojmovanje suverenosti nacionalnih držav. Kakor koli že, vzrok za

* Dr. Siniša Tatalović, profesor na Fakulteti za politične vede Univerze v Zagrebu.

vse večjo izgubo nekdanj monopolističnega statusa nacionalnih držav na različnih področjih njenega delovanja gre pripisati današnji stopnji globalnega političnega in ekonomskega razvoja. Mednarodni in globalni razvoj vodi, v nasprotju od sistema suverenih držav, v vse večje poenotenje celotnega svetovnega reda in to bo v prihodnosti vplivalo na vsebino nacionalnovarnostnih strategij sodobnih držav.

Vendar pa je navkljub globalnim razsežnostim sodobne varnosti njen nacionalni del še vedno zelo pomemben. Na omenjeni ravni zagotavljajo sodobne države varnost svojih državljanov z uresničevanjem nacionalnovarnostnega sistema, četudi danes ne obstaja država, ki bi bila sposobna razrešiti vse varnostne grožnje sama. Tako morajo evropske države, še posebej ob soočanju s problemi "mehke varnosti", sodelovati na ravni že obstoječih (NATO) ali na novo nastalih (PzM, Pakt Stabilnosti) okvirov.

Če želimo analizirati trenutni in predvideti prihodnji razvoj nacionalnih interesov in nacionalne varnosti Hrvaške, moramo omeniti glavni vir sodobnih varnostnih izzivov na evropskem kontinentu.

Večina varnostnih problemov v Evropi je posledica velikih razlik v njihovih političnih in ekonomskih sistemih - na eni strani kontinenta lahko opazimo visoko razvite države NATO/EU s stabilnimi političnimi sistemi in ekonomsko blaginjo, na drugi strani imamo srednje in vzhodnoevropske postkomunistične države, ki se trenutno nahajajo v obdobju političnih in ekonomskih tranzicij v zahodne demokratične in prosto trgovinske sisteme. Med njimi so nekatere (Madžarska, Poljska, Češka in Slovenija), ki navkljub tranzicijskim oviram dosegajo dobre rezultate. Ostale države (kot npr. Bolgarija in Romunija) že zaostajajo za zgoraj omenjenimi, medtem ko v nekaterih državah (Albanija, BiH, Jugoslavija) lahko opazimo najhujše oblike groženj sodobni varnosti - hitro naraščanje organiziranega kriminala, ilegalno trgovanje (mamila, orožje, imigranti), pranje denarja, korupcija, neučinkovitost državnih organov, nenadzorovana privatizacija (ali pa do privatizacije sploh ni prišlo). Sedaj je jasno, da brez učinkovite politične in ekonomske tranzicije ne bo mogoče razrešiti nobenega sodobnega varnostnega izziva. Celotno situacijo poslabšuje tudi dejstvo, da zaradi neustreznih rešitev zgoraj omenjenih problemov ne bo mogoče uspešno izvršiti tranzicije, kar bo onemogočilo vzpostaviti trajno stabilnost v jugovzhodni Evropi in na celotnem kontinentu.

Kako se lotiti omenjenih novih varnostnih groženj, je pomembno vprašanje tudi za Hrvaško. Na žalost, zaradi dogodkov v naši neposredni bližini v zadnjih desetih letih in zaradi vloge vojske pri nastanku republike Hrvaške, prav vojaški faktor še vedno bistveno vpliva na oblikovanje nacionalne varnosti države. Vendar je stvarnost nekoliko drugačna - hrvaški notranji problemi so dober pokazatelj nujnosti sprememb glede dominantnosti vojaške perspektive v povezavi z varnostnimi zadevami in problemi.

¹ Nacionalna varnost demokratičnih držav vključuje: varnost državnega ozemlja, zaščito človeških življenj in njihove lastnine, ohranitev in varovanje državne suverenosti in uresničevanje temeljnih funkcij družbe (socialne, ekonomske, politične, ekološke, obrambne in ostalih).

Varnostni problemi Hrvaške

V analizi nacionalnovarnostnega sistema Hrvaške lahko opazimo ne samo nedokončanje demokratičnega procesa tranzicije, temveč tudi njegov neustrezen začetek. Na številnih področjih niso bile ustvarjene institucije in ustrezni odnosi, ki bi zagotavljali način razvoja, skladen s hrvaškimi potenciali.

Predpogoji za močno potrebne spremembe so bili dani po lanskoletnih parlamentarnih in predsedniških volitvah, vendar pa je napredek, kljub veliki javni podpori za politične in ekonomske spremembe prebivalstva, še vedno prepočasen. Naslednjo veliko oviro za spremembe na Hrvaškem predstavlja tudi socialna, ekonomska in politična situacija. Resen problem je namreč dejstvo, da republika Hrvaška v zadnjih desetih letih ni pripravila nobenega dokumenta o nacionalnih interesih in ciljih. Posledice takega pristopa na področju nacionalne varnosti so naslednje:

- Improvizacija na področju varnostne in obrambne politike (nejasnost razdelitve odgovornosti za posamezna področja varnostnega in obrambnega sistema, ki vodi v površno in nevarno improvizacijo).
- Podpiranje in izvajanje neustreznih ali nerealističnih odločitev (napačne ocene groženj, ki bi lahko vodile k nezadovoljivim obrambnim pripravam; naslednji primer in možna posledica napačnih ocen so obrambni izdatki, ki so v neskladju z ekonomsko močjo države).
- Nezmožnost oblikovanja konsistentne nacionalnovarnostne politike.

Posledice omenjenega pristopa so bile tudi civilni, vendar ne demokratični nadzor nad oboroženimi silami, nejasna področja pristojnosti ključnih nosilcev odločanja na področju nacionalne varnosti, neobstoj jasno določenih hrvaških ciljev in delovanj na varnostnem področju. V tem kontekstu bodo še posebej pomembne spremembe v celotnem nacionalnovarnostnem sistemu in njenem najpomembnejšem delu, oboroženih silah. Zaradi netransparentnosti varnostnih in vojaških struktur ter visoke stopnje zaupanja javnosti, ki jo uživa hrvaška vojska, skupaj s pomanjkanjem ustreznih civilnih političnih kadrov in strokovnjakov, bi to znala biti najtežja naloga novega političnega vodstva. V kolikor ne bodo sprejete ustrezne spremembe ali pa bodo iz kateregakoli razloga neizvedene, bo nadzor nad nacionalnovarnostnim sistemom pod vprašajem, kar zna ogroziti ne samo nadaljevanje demokratične tranzicije, temveč sam obstoj demokracije na Hrvaškem.

Prilagoditev nacionalnovarnostnega sistema političnim spremembam in demokratičnim standardom ne more biti odvisna le od vprašanja nove zakonodaje in obrambno-varnostnega sistema. Izvedene morajo biti tudi formalno/pravne in organizacijske spremembe, ki so potrebne za pospeševanje usklajevanja nacionalnovarnostnega sistema in oboroženih sil z demokratičnimi standardi. To pa zahteva seveda demokratični dialog in vključenost javnosti, med drugim tudi v določanje hrvaških nacionalnih interesov, nacionalnovarnostne strategije, oblik nadzora nad varnostnimi silami in položaja vojske v družbi. Najpomembnejši korak je natančno določiti hrvaške nacionalne interese in morebitna ogrožanja le-

tem, ki bodo služili kot temelj za nadaljnje definiranje nacionalnovarnostne strategije in varnostnih organizacij v družbi. Primarna naloga pričujočega teksta je ravno opozoriti na pomembnost omenjenih korakov.

Opredeljevanje nacionalnih interesov

Nacionalni interesi in nacionalna varnost so tesno povezani. Nacionalni interesi so vrednote in cilji, pomembni za razvoj posamezne države, medtem ko nacionalna varnost predstavlja aktivnosti, katerih namen je zaščita in izvedba teh interesov. Zaradi tega moramo pri opredeljevanju nacionalne varnosti upoštevati tudi neobstoječe grožnje nacionalnim interesom (Orvik, 1974: 675-85) in obstoj sredstev za učinkovito izničenje vseh morebitnih groženj. Pri definiranju nacionalnih interesov morajo biti na vsak način določene in ocenjene nacionalne sposobnosti za izvedbo teh interesov. Širjenje interesov ne glede na sposobnosti pa lahko povzroči kolaps.

Določitev nacionalnih interesov je odvisna od številnih spremenljivih in nespremenljivih faktorjev, kot so odnosi v mednarodni skupnosti, trenutno stanje v bližnji okolici, notranje razmere, interesi različnih družbenih in političnih skupin, odnosi med političnimi silami ipd. Zaznavanje ogrožanja, stopnja pomembnosti, posvečena določenim družbenim problemom, in možne alternative prav tako vplivajo na določanje nacionalnih interesov. V demokratičnih državah ni dovolj, da kompetentne državne agencije določijo nacionalne interese, temveč morajo pridobiti tudi javno podporo oz. nacionalni konsenz med vsemi političnimi strankami, v nasprotnem primeru seveda ne bodo imele potrebne kritične mase za njihovo izvedbo (Cvrtila, 1995: 64).

Vsaka država se trudi maksimizirati svojo moč, da bi si zagotovila preživetje. V preteklosti so to dosegli na dva načina: s povečevanjem vojaške moči in z vključevanjem v mednarodno skupnost (s sodelovanjem ali konfliktom). Če so določeni nacionalni interesi v nasprotju z nacionalnimi interesi ostalih držav, še posebej sosednjih držav, in v kolikor ne obstaja politična volja za razrešitev teh nasprotij, bo država videla izhod v povečevanju vojaških komponent nacionalnovarnostnega sistema, kar pa vodi v konfrontacijo in vojne. Da bi se takemu razvoju dogodkov izognili, morajo biti opredeljeni nacionalni interesi takšni, da ne predstavljajo grožnje ostalim državam. To pomeni, da so temeljne pravice držav vzajemno spoštovane. Za doseg tega cilja je nujno doseči popolno integracijo posamezne države v mednarodno skupnost, in sicer na različnih področjih - od političnih in ekonomskih do varnostnih integracij.

Nacionalni interes republike Hrvaške

Na osnovi že predstavljenega lahko rečemo, da je primarni in najpomembnejši nacionalni interes republike Hrvaške stalen in nespremenljiv in se nanaša na zaščito najvišjih vrednot, kot so zapisane v Ustavi Republike Hrvaške. Ti interesi

istočasno predstavljajo osnovne cilje nacionalne varnosti, razumljene kot pogoji in organiziran sistem (o hrvaškem nacionalnem interesu glej Tatalović, 1999: 6-9 in Skupina avtorjev, 1999: 232-44).

Prvi temeljni nacionalni interes je preživetje in zaštita neodvisnosti, suverenosti in teritorialne celovitosti Republike Hrvaške. Ta brezpogojen in najosnovnejši interes vključuje:

- Preživetje samostojne in avtonomne države;
- Ohranitev trajnega miru;
- Ustrezna stopnja samostojnosti in suverenosti ter spoštovanje neodvisnosti notranjih in zunanjih politik in aktivnosti;
- Ozemeljska celovitost, nedotakljivost, zaštita ter obramba nacionalnega ozemlja in meja;
- Demografska reprodukcija prebivalstva;
- Zaštita prebivalstva in njihovih osnovnih potreb;
- Nevtralizacija in preprečitev vseh groženj preživetju ter preprečevanje in upiranje vsakršni agresiji;
- Ohranitev okolja in zaštita pred ekološkimi grožnjami;
- Zaštita prebivalstva pred zdravstvenimi tveganji.

Za doseglo najpomembnejših interesov in zmanjšanje vseh možnih zunanjih groženj bi morali uporabiti vse razpoložljive vire, saj je preživetje države osnova za uresničevanje vseh ostalih interesov in ciljev. Ta temeljni interes hkrati predstavlja razlog za organizacijo državne obrambe, vključno z oboroženimi silami. Čeprav se lahko ostali interesi občasno znajdejo v večji in resnejši nevarnosti, bi moral biti omenjeni cilj stalnica hrvaškega nacionalnega interesa. Ta cilj zaobsega zaščito pred vsakršnimi grožnjami in ne samo pred vojaškimi grožnjami. V vseh teh in podobnih okoliščinah mora biti zagotovljeno preživetje prebivalstva, hkrati pa tudi zagotovljena operativnost temeljne infrastrukture ter izvajanje ekonomskih storitev.

Drugi temeljni interes je gospodarski razcvet in blaginja hrvaških državljanov. Ti interesi vsebujejo:

- Prost dostop do virov, tehnologij, komunikacijskih povezav, trgov, storitev in kapitala, na globalni in regionalni ravni kot predpogoj družbenega in ekonomskega razvoja;
- Nemoten razvoj in rast ekonomskih dejavnikov v naklonjenem okolju;
- Izkoreninjenje revščine ipd.

Če bi hotela uresničiti ta nacionalni interes ter doseči gospodarsko uspešnost in blaginjo, bi republika Hrvaška morala podpirati naslednje srednjeročne cilje:

- Vključitev v vse pomembne svetovne ter regionalne ekonomske in trgovinske organizacije;
- Povečati domačo proizvodnjo;
- Ustaliti kapitalne tokove (plačilne zmožnosti, bančni sistem);
- Ustvariti delovna mesta ter s tem zmanjšati brezposelnost;
- Povečati socialno varstvo in življenjski standard;
- Ohraniti nizko ali pa vsaj nadzorovano stopnjo inflacije;

- Povečati izvoz, ki bi močno presegal uvoz;
- Zmanjšati primanjkljaj in uravnovesiti proračun;
- Zmanjšati javni dolg;
- Zmanjšati vladno porabo sredstev in jih preusmeriti v socialni in ekonomski razvoj;
- Obvladovati nove tehnologije;
- Poudarjati in promovirati ustrezne nacionalne gospodarske prednosti;

Doseči ustrezno in zadovoljivo stopnjo gospodarskega razcveta je najpomembnejši faktor notranje stabilnosti in posledično velikega pomena za nacionalno varnost. Hkrati je ekonomski razvoj osnova nacionalne moči, katera je še posebej pomembna za zadovoljivo raven nacionalne varnosti. To omogoča širše področje delovanja in ustrežnejšo amortizacijo negativnih posledic globalizacijskih procesov, tako da so sredstva za nacionalnovarnostni sistem ekonomsko in socialno lažje sprejemljiva.

Tretji temeljni nacionalni interes Hrvaške je mirno in stabilno okolje z močnim regionalnim sodelovanjem na političnem, ekonomskem in varnostnem področju. Celovito zagotavljanje nacionalne varnosti Hrvaške je mogoče le znotraj regionalnih varnostnih okvirov, saj je le na ta način mogoče preprečiti preveliko obremenjevanje nacionalnih virov. Ti interesi vključujejo:

- Dosego miru v regiji in mirno reševanje konfliktov;
- Uveljavljanje demokracije, svobodnega trga in pravic pravne države;
- Vključitev republike Hrvaške in čim večjega števila sosednjih in ostalih držav v globalne, regionalne in podregionalne multilateralne integracijske procese;
- Doseči zanesljive in stabilne odnose s svojimi zavezniki in partnerji na gospodarskem, političnem, ekološkem in vojaškem področju, ter pridobiti nove zaveznike in partnerje;
- Pospeševanje dobrih bilateralnih odnosov in sodelovanja s sosednjimi državami;
- Rešitev problemov narodnih manjšin;
- Odprava posledic vojne v širši regiji.

Četrti temeljni nacionalni interes je nadaljnji razvoj demokratičnega političnega sistema, zaščita ter plemenitenje nacionalnega premoženja in ohranjanje lastnih virov. Ta interes se nanaša na duhovne, človeške ter materialne vire in vključuje:

- Zaščito posameznika, njegove osebne svobode, človekovih pravic in enakosti;
- Ohranitev in razvijanje nacionalne identitete, nacionalne kulture, tradicije in kulturne dediščine;
- Razvoj in utrditev osnovnih političnih in socialnih institucij;
- Veljavnost zakonskih pravil, neodvisno sodstvo in enakost pred zakonom;
- Ustvariti pogoje za uspešen demografski razvoj;
- Obnova, zaščita in ohranitev naravnega okolja in vpeljevanje čistih tehnologij;
- Zaščita manjšin, njihovih kultur in kulturne prepoznavnosti kot dela hrvaškega kulturnega bogastva;
- Zaščita, racionalna poraba in nadzor nad nacionalnimi materialnimi in energetskimi viri.

Sredstva, organizacija in ukrepi, ki bi bili potrebni za doseg in zaščito vitalnih nacionalnih interesov in ciljev, so stvar osnovne politične usmeritve naroda in morajo temeljiti na nacionalnem konsenzu.

Štirje omenjeni cilji bi morali predstavljati osnovo za izgradnjo nacionalne strategije, ki bi morala primarno vključevati tiste nacionalne interese in cilje, katerih ogroženost ali nezmožnost izvedbe, bi pomenila grožnjo nacionalnemu preživetju in blagostanju. Čeprav nacionalnovarnostna strategija izpostavlja osnovne cilje splošne nacionalne strategije, jih istočasno tudi ščiti in zagotavlja njihovo neovirano izvedbo.²

Nadaljnji razvoj nacionalnih in nacionalnovarnostnih ciljev

Ti nacionalni interesi in cilji bodo imeli bistven vpliv na nadaljnji razvoj varnostnega in obrambnega sistema Hrvaške. Navkljub dejstvu, da je primarni cilj hrvaške zunanje in varnostne politike članstvo v Natu in EU, pa ta cilj v kratkem roku ne bo dosegljiv. Prvi in najpomembnejši predpogoj za širitev Nata in EU na področje jugovzhodne Evrope je zagotovitev minimalne politične in ekonomske stabilnosti v regiji.

Seveda je aktivno sodelovanje Hrvaške nujno pri uresničevanju mehanizmov za zagotavljanje regionalne politične, ekonomske in varnostne stabilnosti. Hrvaška mora usmeriti svojo zunanjo politiko v sodelovanje z vsemi tistimi akterji, ki lahko pripomorejo k njenemu celovitemu razvoju, ter z ostalimi nosilci stabilizacijskih procesov v regiji. Prihodnje hrvaške pobude, usmerjene k stabilizaciji in varnosti regije, moramo razumeti glede na njeno pomembnost v globalnih in regionalnih geopolitičnih strukturah, njeno sodelovanje v procesih razdeljene jugovzhodne Evrope in njene geografske, kulturno-verske in zgodovinsko-geopolitične okoliščine.

Če upoštevamo njen kulturno-zgodovinski razvoj, geografsko lego in regionalno geopolitično strukturo, mora republika Hrvaška imeti močnejša stališča v razvoju številnih geopolitičnih pobud, z namenom doseči skupni interes, ki bi v tem primeru pomenil mir in stabilnost v jugovzhodni Evropi. V zadnjem desetletju so bili hrvaški odnosi z nekaterimi sosednjimi državami napeti in nepotrebno sovražni predvsem zaradi prekomernega poudarjanja kulturno-civilizacijskih razlik in tudi ekstremnega pesimizma glede procesov globalizacije in evropske integracije. Nova politika zamenjuje omenjene dvomljive pristope z idejami in mehanizmi za demokratični razvoj jugovzhodne Evrope. Hrvaška mora okrepiti svojo vlogo v procesih regionalne stabilizacije in izkoristiti svoj edinstveneni položaj v stičišču treh evropskih podregij.

² *Hrvaška do danes še ni jasno opredelila nacionalnih interesov in odgovarjajoče nacionalnovarnostne strategije. Zato ima novoizvoljeni hrvaški parlament dolžnost, da z javno razpravo in vključitvijo najpomembnejših političnih in znanstvenih institucij v čim krajšem času oblikuje ustrezne dokumente, ki bodo opredelili hrvaški nacionalni interes in nacionalnovarnostno strategijo. To je bilo tudi objeljeno v predvolitnem boju zmagovalne koalicije SDP-HSLS.*

Nova Hrvaška bi lahko postala pomemben steber stabilnosti na Jadranu, srednji Evropi in na Balkanu. S prevzemanjem vidnejše in konstruktivnejše vloge bi lahko pomagala sebi in tudi sosednjim državam ter s tem pripomogla k skladnejši in uspešnejši politiki Nata in EU v tem nestabilnem delu kontinenta. Demokratična politična tranzicija mora vplivati na spremembo mednarodne politike novega vodstva. Spremembe na tem področju se morajo najbolj odražati na področjih, kot je politika do Bosne in Hercegovine, ZRJ in ostalih sosed (Slovenije, Madžarske, Italije) ter odnosi z zahodno Evropo. Seveda ne bi bilo modro zanemariti odnose z ostalimi državami, ki se geografsko ne nahajajo na evropskih tleh, vendar imajo pomembno vlogo v razvoju mednarodnih odnosov (ZDA, Rusija, Kitajska in ostale). V iskanju lastne konstruktivnosti in učinkovitosti mora politika republike Hrvaške do BiH vsebovati številne elemente. Obstajati mora interes za teritorialno in administrativno samostojnost BiH na vseh političnih in diplomatskih ravneh, razviti pa bo potrebno normalne politične, ekonomske in varnostne odnose s to sosednjo državo. Združena in demokratična Bosna in Hercegovina mora biti cilj prihodnje zunanje in varnostne politike Hrvaške.

Hrvaško članstvo v Partnerstvu za mir ni samo dober način vključevanja v regionalne varnostne pobude v dveh prekrivajočih se regijah (jadranski in srednjeevropski), temveč je tudi ena izmed oblik promoviranja hrvaških strateških ciljev in interesov v regiji (za več podrobnosti glej Barić, 2000: 171-175). Najprej bi bilo smiselno razširiti jadransko partnerstvo med Hrvaško in Italijo iz skupnega vojaškega usposabljanja in sodelovanja na ustanovitev regionalnih enot za hitro posredovanje v kriznih razmerah. Tu so tudi še druge države, kot Slovenija, Avstrija, Madžarska, Bosna in Hercegovina, ki bi morda lahko sodelovale pri omenjeni pobudi. Podobne pobude lahko razširimo še na Bosno in Hercegovino in kasneje na Črno goro in Srbijo (odvisno od političnih procesov v omenjenih državah), kar bi vzpodbudilo razvoj regionalnega sodelovanja. Take subregionalne pobude bi bistveno pripomogle k razvoju evroatlantskega in regionalnega povezovanja. Sama Hrvaška bi lahko bistveno prispevala k stimuliranju političnih in ekonomskih sprememb v tej regiji prek vzporedne aktivnosti pri oblikovanju in razvijanju raznih evropskih, evroatlantskih in globalnih pobud.

Morebitne grožnje nacionalnim interesom

V vsaki razpravi o nacionalnovarnostni strategiji Hrvaške je pomembno ne samo začeti z določitvijo nacionalnih interesov in načini njihove uresničitve, temveč tudi z določitvijo njihovih ogrožanj. Ocena ogrožanja nacionalnih interesov oz. hrvaške nacionalne varnosti je osnovna predpostavka in ena izmed pglavitnih izhodiščnih točk za oblikovanje strategije in nacionalnovarnostnega sistema. Strateške in organizacijske rešitve morajo biti v skladu z realnimi potrebami, učinkovite v napovedljivih varnostnih okoliščinah, morajo pa tudi določiti potrebne kapacitete in dimenzije nacionalne varnosti. Prevelik sistem glede na dejanske potrebe je predrag in je prevelika obremenitev za družbo. Obenem pa je prešibak sistem z nezadovoljivimi varnostnimi in obrambnimi sposobnostmi problemati-

čen za realizacijo nacionalnih interesov, ker lahko neuspešno odvrča in izničuje grožnje, ki bi lahko pripeljale do vojne in izgube neodvisnosti.

Ocena groženj, s katerimi se sooča Hrvaška, mora dopolnjevati opredelitev nacionalnih interesov, saj se grožnje predvsem nanašajo na nacionalne interese kot potencialne ovire pri njihovem doseganju in uveljavljanju.

Tako mora Hrvaška v bližnji kot tudi morda v daljni prihodnosti (vse dokler so mednarodne sile - SFOR, KFOR - prisotne v regiji) izločiti verjetnost oborožene agresije, ki bi bila grožnja njeni neodvisnosti (skupina avtorjev, 1999: 252). Drugače povedano, prvi in najpomembnejši nacionalni interes, preživetje republike Hrvaške, ni neposredno ogrožen. Vendar pa izredno majhna možnost oborožene agresije ne pomeni tudi odsotnosti ostalih nevojaških oblik ogrožanja. Republika Hrvaška mora upoštevati in biti pripravljena na različne oblike groženj nacionalni varnosti iz njene neposredne okolice. Potencialne vojaške oz. grožnje z orožjem vključujejo:

- Neuspeh politične, socialne in ekonomske rekonstrukcije Bosne in Hercegovine in njen razpad, ter posledični vojaški spopadi za določitev novih meja, čemur bi sledila razdelitev države.³ V tem primeru bi bila republika Hrvaška lahko prisiljena ukrepati skupaj z mednarodno skupnostjo ali pa samostojno ob odobritvi Nata in EU;
- Nerazrešena vprašanja meja s sosednjimi državami (še posebej v primeru Prevlaka);
- Poglobljanje krize v ZR Jugoslaviji (Kosovo) lahko pripelje do morebitne politične in ekonomske destabilizacije v državi. Ni potrebno, da je republika Hrvaška neposredno ogrožena, vendar bi posredno grožnjo lahko predstavljali sami dogodki (npr. možnost begunske krize).

Hrvaški nacionalni interesi so lahko ogroženi z različnimi sredstvi, ki izhajajo iz notranjih političnih, socialnih in ekonomskih problemov in posledično povzročajo destabilizacijo države in slabitev njenega mednarodnega položaja. Te grožnje vključujejo ekonomsko stagnacijo, oslabitev socialne varnosti državljanov, naraščajoč kriminal, korupcijo, ekološke ter ostale probleme.

Analiza ogrožanja hrvaškega širšega varnostnega okolja kaže, da obstaja večja verjetnost nevojaških in notranjih groženj kot pa tradicionalnih vojaških nevarnosti. Verjetnost oborožene agresije z radikalnimi ali omejenimi cilji je namreč zelo majhna. Poleg tega pa je izbruh resnejše grožnje nacionalnim interesom in še posebej nacionalnemu preživetju na dolgi rok onemogočeno zaradi Natovih sil v regiji. Natove sile, ki se nahajajo v Bosni in Hercegovini in na Kosovu, tam, kjer je vir največjih tveganj in najresnejših groženj varnosti ter interesom Republike Hrvaške, imajo naloge in interese, ki sovpadajo z nacionalnimi interesi Hrvaške.

³ Oslabljen mednarodni položaj Hrvaške, ki izvira iz njene vpletenosti v bosansko vojno, je vzpodbudil opozicijo da je začela izvajati odločnejše akcije proti politiki tedaj vodilne HDZ. Opozicija je precej ostro javno protestirala zoper udeležbo hrvaške vojske v Bosni in Hercegovini, kar pa ni preprečilo negativnih posledic vojne za mednarodni položaj Hrvaške in je celo razdelilo njene prebivalce. V HDZ je prav tako prišlo do razkola zaradi notranjih nasprotij ter občasnih bojov za oblast, v katerih pa so bile šibkejše skupine izločene.

Hrvaška lahko izkoristi njej ugodno situacijo prisotnosti Natovih sil v soseščini, saj je to veliko pripomoglo k internacionalizaciji hrvaške varnosti. Ta prisotnost zagotavlja Hrvaški dolgoročno varnost in daje čas za izvedbo nujne transformacije nacionalnovarnostnega sistema ter preoblikovanje vojaških sil in vojne sestave v mirnodobno organizacijo, brez morebitnega dodatnega obremenjevanja nacionalnih virov. Obstoj kooperativne soseščine (Italija, Slovenija, Madžarska) je prav tako koristen za nacionalno varnost Hrvaške. Hrvaško članstvo v evro-atlantskih varnostnih povezavah bi moralo tudi po umiku SFOR-ja in ostalih mirovnih sil zagotavljati zadovoljivo stopnjo internacionalizacije njene varnosti. Rehabilitacija trenutno problematičnih držav ter vzpostavljanje tesnejših vezi z evropskimi in evroatlantskimi povezavami lahko pripelje do vzpostavitve bolj kooperativnih odnosov v širši okolici in s tem prispeva k lastni varnosti in možnostim za dolgoročni mir in uspešno uresničevanje nacionalnih interesov.

Celoten obrambni sistem in oborožene sile se danes nahajajo v fazi tranzicije oz., če smo bolj natančni, so v tranziciji iz vojnih v mirnodobne obrambne standarde. Hrvaška še ni oblikovala osnovnih strateških nacionalnovarnostnih dokumentov, kar pomeni, da trenutno še ne obstaja osnova za preoblikovanje vojaških nalog. Zaradi vključitve Hrvaške v program Partnerstva za mir in vojaškega sodelovanja z Natom morajo hrvaške obrambne sile nujno redefinirati svoje naloge v smeri večje vključenosti v mednarodno vojaško sodelovanje.

Hrvaške obrambne sile, kot tudi celotna država, se soočajo s potrebo po hitrejših in globalnih spremembah. Zunanje grožnje so bile sicer odpravljene (razrešene) zaradi hrvaškega uspeha leta 1995 (operaciji Blisk in Nevihta), vendar se je prejšnji režim vkljub močno potrebni mirnodobni reorganizaciji, v smeri profesionalizacije in zmanjševanja vojske, odločil za intenzivno politizacijo oboroženih sil. Hkrati je družbeni in ekonomski razvoj na Hrvaškem med leti 1995 in 1999 delno preoblikoval oborožene sile v nekakšno socialno institucijo. Takšna politika je precej poslabšala stanje v vojski, kar se je odrazilo v odhodu usposobljenih kadrov. Napredovanje na osnovi političnih zvez s tedaj vodilno politično stranko HDZ je vseskozi zmanjševalo raven strokovnosti in povzročalo številne odklone. Neprimeren parlamentarni nadzor nad oboroženimi silami in ministrstvom za obrambo pa je še dodatno poslabšal nekatere že omenjene negativne trende.

Taka situacija neizogibno zahteva reorganizacijo hrvaškega nacionalnovarnostnega sistema ne samo zaradi obstoječih problemov in neustreznih rešitev v preteklosti, temveč tudi zaradi hrvaškega prilagajanja novi situaciji v jugovzhodni Evropi. Omenjene spremembe morajo vključevati naslednje ukrepe:

- Sprejetje novega načrta za reorganizacijo Ministrstva za obrambo in oboroženih sil, ki bi zamenjal trenutne neustrezne strukture;
- Popolna depolitizacija Ministrstva za obrambo in oboroženih sil;
- Priprava na zmanjševanje števila vojaškega osebja s poudarkom na profesionalizaciji in strokovnih kvalifikacijah;
- Ukrepe za doseglo interoperabilnosti z zvezo NATO.

Zaključek

Za konec bi bilo potrebno poudariti, da potreba po hitri razrešitvi političnih, ekonomskih in varnostnih problemov, ustvarjenih v času zadnjih desetih let, in prihodnje aspiracije po pridružitvi evro-atlantskim povezavam zahtevajo čim hitrejšo določitev hrvaških nacionalnih ciljev in interesov, še posebej na področju nacionalne varnosti. Trenutna relativna stabilnost v regiji je priložnost za Hrvaško, da doseže ustrezen politični in ekonomski razvoj, potreben za uspešno izvedbo tranzicije v politično stabilno in gospodarsko uspešno demokratično državo. Pomembna pomoč za uresničenje ciljev bi bilo sodelovanje z ostalimi državami v regiji, še posebej z Bosno in Hercegovino. Omenjena politika bi bila pozitivna tudi za uspešno ekonomsko okrevanje Hrvaške, obenem pa bi bistveno pripomogla k pridružitvi zvezi Nato in EU v prihodnosti.

LITERATURA

- Barić, R. (2000): Hrvatska strategija za Pfp, Politička misao, vol. 37, št. 3.
- Butron, J. W. (1968): Systems States, Diplomacy and Rules, Citirano iz: Strategic Disarmament, Verification and National Security, 1977, Stockholm: SIPRI.
- Buzan, B. (1993): People, States and Fear, The National Security Problem in International Relations, Sussex, Brighton: Whatseheaf Book.
- Cvrtila, V. (1995): Nacionalni interesi i nacionalna sigurnost, Politička misao, vol. 32, št. 2.
- Frankel, J. (1970): National Interest, London: Pall Mall.
- Grizold, A. (ed) (1992): Razpotja nacionalne varnosti, Ljubljana: FDV.
- Grizold, A., Tatalović, S., Cvrtila, V.(1999): Suvremeni sistemi nacionalne sigurnosti, Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- McInnes, C., (ed.) (1992): Security and strategy in the new Europe, London and New York: Routledge.
- Orvik, N. (1974): The Threat: Problems of Analysis, International Journey, Vol. 26, Št. 4, Autumn.
- Robinson, T. W. (1970): The National Interest, V: Sonderman, et al., The theory and Practice of International Relations, London: Prentice Hall Inc.
- Skupina avtorjev (1999): Hrvatska vojska 2000: Nacionalna sigurnost, oružane snage i demokracija, Strateška istraživanja i SDP, Zagreb.
- Tatalović, s. (1999): Europska sigurnost i nacionalni interesi Republike Hrvatske, Informator, št. 4758-4759, (Prilog Europska unija, str. 6-9).
- Vukadinović, R. (1998): Međunarodni politički odnosi, Zagreb: Barbat.